ДОСЛІДНИЦЬКА СЛУЖБА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА БІБЛІОТЕКА НБУВ

Законодавча діяльність в Україні: громадське обговорення

/ моніторинг інформаційного поля /

№ 5 (травень 2025)

КИЇВ 2025

Засновники: Дослідницька служба Верховної Ради України
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Національна юридична бібліотека.
Заснований у 2024 році. Видається щомісяця.
Редакційна колегія: Л. Ваолевська, Н. Іванова, І. Мищак, Ю. Половинчак

ЗАКОНОДАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ: ГРОМАДСЬКЕ ОБГОВОРЕННЯ
/ моніторинг інформаційного поля /

№ 5 (травень 2025)

Укладачі:
Н. Іванова (відповідальна за випуск),
О. Гаранін, О. Каращук, С. Юхно.
Адреса редакції: НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна.

Законодавча діяльність в Україні: громадське обговорення / Дослідницька служба Верховної Ради України, Національна юридична бібліотека НБУВ.
Київ, 2025. Вип. 5

ЗМІСТ

ПУБЛІЧНА ВЛАДА
Визначення видів діяльності, які є сумісними із виконанням депутатських повноважень 3

БЕЗПЕКА Й ОБОРОНА
Запровадження інституту військового омбудсмана в Україні 4

ПРАВОВА ПОЛІТИКА
Відповідальність за самовільне залишення в умовах воєнного стану військової частини або місця служби 7
Строк для оголошення зниклого безвісти в умовах воєнних дій померлим 8
Відповідальність за порушення правил охорони та використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду 9
Запровадження інституту пріоритетного права на опікунство та піклування ...10

ЕКОНОМІЧНА ТА ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА
Залучення інвестицій в інфраструктуру морських портів 12
Створення централізованого реєстру банківських рахунків та індивідуальних банківських сейфів фізичних осіб 14
Зміни щодо діяльності податкової та митної служб України 17
Оподаткування доходів з цифрових платформ 19
Уточнення щодо впливу боргів за аліментами на поділ майна подружжя у судовому порядку 21

ПУБЛІЧНА ВЛАДА

Визначення видів діяльності, які є сумісними із виконанням депутатських повноважень

Матеріал на сайті «Права людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи»

Про автора: Микола Комаровський, юрист Харківської правозахисної групи

Депутат – міністр: у Верховній Раді пропонують скасувати заборону на суміщення

Новий проєкт закону пропонує дозволити деяким особам поєднувати функції законодавчої та виконавчої влади. Чи не порушить таке «переплетіння» гілок влади Конституцію України?

Минулого тижня група народних депутатів від партії «Слуга народу» зареєструвала законопроєкт № 13304 »Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення видів діяльності, які є сумісними з виконанням депутатських повноважень».

Частина нововведень спрямована на удосконалення чинних норм, проте одне з положень, яке пропонують змінити автори законопроєкту, є фундаментальним з погляду державного устрою. Зокрема, у частині 2 статті 3 Закону України «Про статус народного депутата України» пропонується врегулювати питання видів діяльності, які є сумісними з виконанням депутатських повноважень. У першому пункті зазначено, що народному депутату буде дозволено обіймати посади у виконавчій владі, які не належать до посад державної служби, зокрема посади Прем'єр-міністра України, Першого віцепрем'єр-міністра, віцепрем'єр-міністра, міністра, першого заступника та заступника міністра, а також інші політичні посади, визначені законом.

Таким чином, у разі ухвалення законопроєкту народний депутат України зможе обійняти посаду міністра чи навіть очолити Уряд.

Втім, ініціатива викликає низку запитань, зокрема щодо її відповідності Конституції та впливу на розподіл влад.

Позиція Конституційного Суду України

Згідно з конституційним правом, питання суміщення посад не є новим і вже було предметом розгляду Конституційного Суду України (далі – КСУ) понад 20 років тому.

Йдеться про Рішення КСУ № 14-рп/2002 від 4 липня 2002 року (справа щодо сумісності посад народного депутата України і члена Кабінету Міністрів України).

Суд чітко вказав, що системний аналіз Конституції України свідчить про відсутність у ній положень, які б дозволяли поєднання мандата народного депутата з посадою члена Кабінету Міністрів, незалежно від того, чи належать ці посади до державної служби.

Отже, чинні норми, що передбачають заборону для народного депутата бути членом Кабінету Міністрів або керівником центрального органу виконавчої влади, а також положення, які встановлюють дострокове припинення депутатських повноважень у разі порушення цієї вимоги, повністю відповідають Конституції України.

Аргументи авторів законопроєкту

Автори ініціативи зазначають, що чинна редакція статті 3 Закону України «Про статус народного депутата України» ґрунтується на правовій позиції Конституційного Суду, яку було сформовано за інших політичних умов. Водночас Конституція України прямо не забороняє народному депутату входити до складу Кабінету Міністрів.

Ключовим аргументом є те, що з 1 січня 2016 року, після набрання чинності Законом України «Про державну службу», посади членів уряду були виключені з переліку державної служби. Стаття 3 цього закону прямо вказує, що дія закону не поширюється на Прем'єр-міністра, віцепрем'єр-міністрів, міністрів та їхніх заступників, отже, ці посади мають політичний, а не службовий характер.

На думку ініціаторів, розширення переліку дозволених видів діяльності для народного депутата не порушує статтю 78 Конституції, не суперечить принципу поділу влади, а, навпаки, узгоджується з ідеєю політичної відповідальності та наближує українську практику до європейських демократичних стандартів. У цьому контексті також наводяться приклади європейських країн.

Можливість та наслідки прийняття

Оскільки законопроєкт подали депутати від партії «Слуга народу», його ухвалення є цілком імовірним. Водночас варто враховувати кілька важливих моментів.

Передусім, необхідно повторно звернутися до Конституційного Суду. У вже згаданому рішенні чітко зазначено, що поєднання депутатського мандата з посадою в Уряді є несумісним незалежно від статусу такої посади. Аргументи щодо зміни політичного устрою та обставин не можуть нівелювати обов'язковість рішень КСУ.

Сумнівним виглядає й посилання авторів на досвід іноземних держав, адже їхній політичний контекст значно відрізняється. Наприклад, більшість із наведених країн (Німеччина, Польща, Італія, Канада, Франція, Велика Британія) мають двопалатний парламент. У них міністри зазвичай походять із нижніх палат, які й мають ключову роль у формуванні уряду. ***(https://khpg.org/1608814698). – 2025. – 27.05).***

БЕЗПЕКА Й ОБОРОНА

Запровадження інституту військового омбудсмана в Україні

Матеріал на сайті»Центр політико-правових реформ»

Закон про Військового омбудсмана і права військовослужбовців

Подія

8 травня у Верховній Раді зареєстровано ініційовані Президентом України законопроєкти № 13266 «Про Військового омбудсмана» (далі – проєкт Закону-1) і № 13267 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо діяльності Військового омбудсмана» (далі – проєкт Закону-2).

Ними запропоновано визначити правовий статус Військового омбудсмана, його завдання та організаційні засади діяльності. Передбачено, що Військовий омбудсман – посадова особа, через яку Президент України відповідно до статті 106 Конституції України та статей 4 і 5 Закону України «Про національну безпеку України» здійснюватиме демократичний цивільний контроль за сектором безпеки та оборони з питань забезпечення дотримання органами військового управління та військовим командуванням прав військовослужбовців.

Оцінка ЦППР

Насамперед слід звернути увагу на ризик неконституційності проєкту Закону-1. Адже повноваження Президента України, зокрема і з кадрових питань, вичерпно визначені Конституцією України (на що неодноразово звертав увагу Конституційний Суд України) і серед них немає повноваження призначати і звільняти Військового омбудсмана.

Терміновість потреби визначити завдання Військового омбудсмана, його повноваження та інструменти їх реалізації в умовах воєнного стану вказує на те, що менш ризиковано у правовому контексті і більш ефективно це можна було б зробити без прийняття спеціального Закону, а шляхом детального визначення статусу, завдань, обов'язків Уповноваженого Президента України з питань захисту прав військовослужбовців та членів їх сімей і способів їх виконання у відповідному Положенні, що затверджується Указом Президента України.

Іншим способом посилення захисту прав і свобод військовослужбовців може бути визначення інституту Військового омбудсмана як частини вже діючого ефективного механізму, а саме в Законі

«Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» – як одного із представників Уповноваженого, можливо, з певними особливими галузевими повноваженнями.

Згідно із проєктом Закону-1, діяльність Військового омбудсмана щодо захисту прав військовослужбовців доповнюватиме існуючі засоби захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина. Тобто, військовослужбовці можуть і надалі звертатися для захисту своїх прав, свобод і законних інтересів до суду, інших відповідних державних органів та інших суб'єктів, зокрема в порядку, передбаченому Цивільним процесуальним, Кримінальним процесуальними кодексами, Кодексом адміністративного судочинства України, Законом «Про звернення громадян» та Дисциплінарним статутом Збройних Сил України (далі – ДСЗСУ).

Основними завданнями Військового омбудсмана є:

– здійснення демократичного цивільного контролю з питань забезпечення дотримання органами військового управління та військовим командуванням прав військовослужбовців;

– виявлення причин та умов, що призводять до порушення прав військовослужбовців, і напрацювання пропозицій щодо мінімізації та усунення цих причин і умов;

– складання відповідних аналітичних висновків та рекомендацій.

Результати виконання другого і третього із зазначених завдань можуть бути отримані лише у відносно віддаленій перспективі. Для виконання ж першого – щодо здійснення демократичного цивільного контролю, пропонується надати Військовому омбудсману повноваження щодо розгляду скарг (розділ IV) і проведення перевірок (розділ V проєкту Закону-1). Ці активності за певних умов могли би реально допомогти військовослужбовцям у відстоюванні їхніх прав.

Проте, на заваді виконанню цього завдання можуть стати такі проблеми.

1. Згідно з пунктами 110-111 ДСЗСУ військовослужбовці мають право надсилати скарги до посадових осіб, органів військового управління, органів управління Служби правопорядку, органів, які проводять досудове слідство, та інших державних органів у разі:

– прийняття незаконних рішень, дій (бездіяльності) стосовно них командирами (начальниками) або іншими військовослужбовцями, порушення їх прав, законних інтересів та свобод;

– незаконного покладення на них обов'язків, незаконного притягнення до відповідальності.

Скарга з інших питань службової діяльності подається безпосередньому командирові (начальникові) тієї особи, дії якої він оскаржує, а в разі, якщо особа, яка подає скаргу, не знає, з чиєї вини порушено її права, – в порядку підпорядкованості.

Таким чином, проєктом Закону-1 недостатньо чітко визначено, в яких саме випадках військовослужбовцям слід звертатися зі скаргою в порядку, передбаченому цим Законом, а в яких – в порядку, передбаченому ДСЗСУ. Або, якщо сформулювати питання інакше, порушення яких саме прав військовослужбовців є підставами для призначення перевірок в розумінні ч. 2 ст. 15 проєкту Закону-1.

Тому, можливо, в усіх положеннях проєкту Закону-1 слід акцентувати на порушенні виключно тих прав, свобод і законних інтересів військовослужбовців, які допущені стосовно них їхніми прямими командирами (начальниками), коли оскарження в порядку, передбаченому ДСЗСУ, є очевидно безглуздим.

Відповідно, у п. 110 ДСЗСУ слід визначити, що скарга військовослужбовцем не подається в порядку, передбаченому цим Статутом, коли її змістом є оскарження дії (бездіяльності) чи рішення його прямого командира (начальника), якщо є обґрунтовані підстави вважати, що об'єктивне чи неупереджене вирішення цієї скарги іншим командиром (начальником) в порядку підпорядкованості є неможливим. У цих випадках військовослужбовцю слід подавати скаргу Військовому омбудсмену, до суду або заяву органу правопорядку чи прокурору.

2. Згідно зі ст. 13 проєкту Закону-1, на розгляд скарг, поданих до Військового омбудсмана, вимоги Закону України «Про звернення громадян» не поширюються. Водночас Законом України «Про адміністративну процедуру» передбачено (ст. 1), що його дія не поширюється на відносини, що виникають під час військової служби.

Проте, на жаль, проєктом Закону-1 не пропонується визначити:

– строк подання скарги та наслідки його порушення;

– права особи при розгляді її скарги і чого саме може вимагати особа у своїй скарзі;

– порядок реєстрації скарги і порядку її проходження;

– обов'язки Військового омбудсмана та уповноважених ним осіб при розгляді скарги;

– відшкодування збитків у зв'язку з порушенням вимог Закону при розгляді скарги,

– інші питання (за аналогією), які детально визначаються у статтях 16-19, 25 Закону України «Про звернення громадян» і статтях 78-85 Закону України «Про адміністративну процедуру».

3. Проєктом Закону-1 передбачено, що діяльність Військового омбудсмана, зокрема і щодо розгляду скарг, не тягне перегляду компетенції державних органів, які забезпечують захист і поновлення порушених прав і свобод.

Але не визначено (крім випадків, коли вимоги скарги є предметом судового провадження), як саме Військовому омбудсману необхідно приймати рішення за скаргами у тих випадках, коли військовослужбовець звертатиметься для захисту свого порушеного права одночасно в порядку, передбаченому, наприклад, і ДСЗСУ, і цим Законом, й іншими актами законодавства.

4. Відповідно до проєкту Закону-1 процедура розгляду скарги, проведення перевірки по ній, підготовка висновку і його розгляд командиром можуть тривати чотири місяці (10 робочих днів розгляд скарги + 60 робочих днів проведення перевірки + 30 робочих днів розгляд висновку) або й більше, з урахуванням вихідних днів та часу пересилання документів.

Тому очевидно, що просто «наявність обґрунтованих підстав» (ч. 1 ст. 16), як і «обґрунтоване клопотання» (ч. 4 ст. 18), є недостатніми для продовження відповідного строку. У проєкті Закону-1 мають бути визначені конкретні обставини, за яких відповідні строки може бути продовжено, а також випадки, в яких ці строки повинні бути скороченими.

Особливо надто тривалим зазначений загальний строк видається у порівнянні зі строком розслідування у кримінальних провадженнях (у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку – 72 години, а у випадках, якщо підозрюваний не визнає вину або необхідно провести додаткові слідчі (розшукові) дії, – 20 діб, у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину – 2 місяці).

5. У ч. 4 ст. 14 проєкту Закону-1 визначено, що у разі виявлення у скарзі ознак кримінального правопорушення про це повідомляються відповідні правоохоронні органи. Проте, це не означає, що особу, яка ймовірно вчинила вказане кримінальне правопорушення, не може бути притягнуто і до дисциплінарної відповідальності, оскільки остання, відповідно до ст. 61 Конституції України, не виключає кримінальну, і навпаки. Тому слід прибрати двозначність: з проєкту прямо не випливає, що повідомлення правоохоронних органів відбувається паралельно з розглядом скарги і, за потреби, проведенням перевірки.

6. Згідно із ст. 21 проєкту Закону-1 щорічний звіт Військового омбудсмана повинен містити, зокрема, дані щодо наданих роз'яснень, методичної та консультаційної допомоги. Проте, статтями проєкту, які визначають повноваження Військового омбудсмана, не передбачено надання ним таких роз'яснень і допомоги. Більше того, згідно з ч. 3 ст. 14, не підлягають розгляду скарги, якщо вони стосуються надання правової позиції або тлумачення норм законодавства України.

7. Згідно зі статтями 17, 19 проєкту Закону-1 не лише Військовий омбудсман, а й його заступники та інші уповноважені ним особи під час проведення перевірки мають право, зокрема, отримувати письмові пояснення від осіб, запитувати та отримувати певну інформацію, проводити огляд. Але проєктом Закону-2 пропонується встановити відповідальність за невиконання законних вимог лише Військового омбудсмана або перешкоджання здійсненню лише ним своїх повноважень. Це значно знижує правовий статус його заступників та інших уповноважених осіб.***(https://pravo.org.ua/analytical-materials/analytical-materials-shhotyzhnevyj-analiz-06-12-travnya-2025-roku/). – 2025. – 13.05).***

ПРАВОВА ПОЛІТИКА

Відповідальність за самовільне залишення в умовах воєнного стану військової частини або місця служби

Матеріал на сайті»Центр політико-правових реформ»

Черговий законопроєкт про СЗЧ, що не вирішує проблему СЗЧ

Подія

5 травня у Верховній Раді зареєстровано розроблений Міністерством оборони України законопроєкт № 13260 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за скоєння кримінальних правопорушень, пов'язаних із самовільним залишенням в умовах воєнного стану військової частини або місця служби» (далі – проєкт Закону). Ним запропоновано:

– виключити частину 5 ст. 401 Кримінального кодексу України (далі – КК), згідно з якою військовослужбовця наразі може бути звільнено від кримінальної відповідальності за вперше вчинене під час дії воєнного стану правопорушення, передбачене статтями 407 і 408 КК, за умови, що: а) він добровільно звернувся із клопотанням до слідчого, прокурора, суду про намір повернутися до місця служби для продовження проходження військової служби, б) є письмова згода командира (начальника) військової частини (установи) (далі – командир) на продовження проходження ним військової служби [цю частину включено до ст. 401 згідно із Законом від 20 серпня 2024 року];

– доповнити Прикінцеві та Перехідні положення КК новим пунктом 24, яким визначити схожу підставу звільнення від кримінальної відповідальності за вперше вчинене таке саме правопорушення, за умови, що військовослужбовець: а) добровільно повернувся до відповідного місця служби, б) продовжив виконання обов'язків військової служби не менше трьох місяців (у разі скасування чи припинення воєнного стану або звільнення з військової служби за станом здоров'я – незалежно від терміну). Ця підстава має діяти до набрання чинності цим Законом у разі його прийняття.

Оцінка ЦППР

Цей проєкт Закону не вирішує проблеми самовільного залишення військовослужбовцями військової частини чи іншого місця служби та дезертирства (далі – СЗЧ).

По-перше, проєкт Закону має тимчасовий характер. Якщо уявити, що його буде швидко прийнято і він набере чинності, наприклад, 1 липня 2025 року, то його дія не буде поширюватися на військовослужбовців, які вчинять СЗЧ після цієї дати, а тому доведеться розробляти та приймати інший закон, якщо випадки СЗЧ будуть і надалі масовими, а тому притягнути до кримінальної відповідальності усіх винних виявиться нереальним. Нагадаємо, що лише протягом січня-квітня 2025 року органами прокуратури обліковано понад 70 тисяч кримінальних правопорушень за статтями 407 і 408 КК (протягом 2024 року їх було обліковано майже 90 тисяч).

Виходячи з цього, доцільно було б доповнити КК постійною статтею (наприклад, ст. 49-1), яка б передбачила можливість звільнення від кримінальної відповідальності особи за вперше вчинене самовільне залишення місця служби (ст. 407 КК), дезертирство (ст. 408 КК), ухилення від виконання обов'язків військової служби іншим способом (ст. 409 КК), а також ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період (ст. 336 КК), якщо вона: а) до вручення їй письмового повідомлення про підозру добровільно з'явилася для виконання відповідного обов'язку до місця проходження служби або територіального органу військового управління, або до органу правопорядку чи прокурора і б) невідкладно почала або продовжила виконання обов'язків військової служби не менше, скажімо, двох або трьох місяців, що офіційно підтверджено відповідним командиром військової частини (начальником установи).

По-друге, на відміну від чинного КК проєкт Закону ані пропонує зміни до КК, які визначають умовою звільнення від кримінальної відповідальності згоду командира про можливість продовження проходження військової служби відповідним підозрюваним або обвинуваченим, ані містить відповідної відсилки до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК). При цьому зміни до Перехідних положень КПК визначають, що така згода командира є обов'язковою. Цим створюється колізія між законами, яка на практиці може заблокувати виконання положень КК. Адже якщо командир не надасть згоди, то виконати положення абзацу 1 п. 24 Прикінцевих та Перехідних положень КК виявиться неможливим.

По-третє, проєкт Закону не враховує наявність непоодиноких випадків, коли військовослужбовців, що вчинили СЗЧ, ніхто не розшукує, а за обліком особового складу вони вважаються такими, що продовжують проходити військову службу. Зокрема, ця схема використовується відповідними командирами для незаконного заволодіння грошовою винагородою та іншими видами забезпечення військовослужбовців. Наявність такої схеми безумовно виключає зацікавленість командирів у наданні зазначеної вище згоди.

Проєкт Закону містить й інші колізії.

Так, *по-четверте*, згідно з пропонованими змінами до пункту 20-10 Перехідних положень КПК (останній абзац), у разі закриття судом кримінального провадження та звільнення підозрюваного, обвинуваченого від кримінальної відповідальності у порядку, передбаченому абзацом 1 пункту 24 розділу II Прикінцевих та перехідних положень КК, суд своєю ухвалою зобов'язує звільнену особу не пізніше 72 годин, з дня набрання такою ухвалою законної сили, *прибути* до відповідної військової частини або місця служби, а командира – поновити таку особу на військовій службі в день її прибуття.

Це положення явно суперечить визначеній абзацом 1 п. 24 Прикінцевих та Перехідних положень КК умові звільнення від кримінальної відповідальності, згідно з якою військовослужбовець *вже виконує* обов'язки військової служби, причому не менше трьох місяців (у разі скасування чи припинення воєнного стану або звільнення з військової служби за станом здоров'я – інший строк).

По-п'яте, згідно з пропонованими змінами до пункту 20-10 Перехідних положень КПК, прокурор або суд повинен отримати два документи: 1) письмову згоду командира про можливість продовження проходження особою військової служби (абзац 2); 2) документ, яким командир підтверджує дату і час добровільного повернення особи до місця проходження служби та тривалість проходження нею служби після повернення (абзац 4).

Проте, згідно з абзацом 5 цього ж пункту прокурор до свого клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності повинен додати *лише один* із названих документів. При цьому не вказано, на вибір самого прокурора, на вибір командира чи за рішенням суду.

Очевидно, що зазначені колізії можуть створити на практиці значні бюрократичні складнощі і використовуватися з корупційною метою. ***(https://pravo.org.ua/analytical-materials/analytical-materials-shhotyzhnevyj-analiz-06-12-travnya-2025-roku/). – 2025. – 13.05).***

Строк для оголошення зниклого безвісти в умовах воєнних дій померлим

Матеріал на сайті «Національна асоціація адвокатів України»

Шість місяців від моменту загрози: варто уточнити зміни до ЦК щодо зниклих безвісти

Розкриття змісту конкретних обставин, наявність яких надає суду підстави для застосування не дворічного, а шестимісячного строку для оголошення зниклого безвісти в умовах воєнних дій померлим, убачається правильним.

Такого висновку дійшли у Комітеті Національної асоціації адвокатів України з питань цивільного права та процесу за підсумками аналізу проєкту Закону № 12451 від 27.01.2025 «Про внесення змін до частини другої статті 46 Цивільного кодексу України щодо визначення строків оголошення судом померлою фізичної особи, яка пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом».

Згідно з чинною редакцію норми фізична особа, яка пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом, може бути оголошена судом померлою після спливу двох років від дня закінчення воєнних дій. Але з урахуванням конкретних обставин справи суд може оголосити фізичну особу померлою і до спливу цього строку, але не раніше спливу шести місяців.

Автори законодавчої ініціативи відзначають, що суди по-різному тлумачать умови застосування таких обставин, зокрема, стосовно початку відліку визначених у цій нормі строків, необхідних для звернення до суду із відповідною заявою. Так одні вважають, що ці строки слід обраховувати з моменту настання події, що могла призвести до смерті особи. Інші – з моменту закінчення воєнних дій (воєнного стану) на території держави. Питання навіть було предметом розгляду Великої Палати Верховного Суду у справі № 755/11021/22. У ній суд наголосив, що застосування другого підходу суперечить принципу верховенства права та його складовій – правовій визначеності.

Саме тому проєктом пропонується доповнити норму ч. 2 ст. 46 ЦК про те, що строк у шість місяців, коли суд може оголосити фізичну особу померлою, слід обраховувати «від настання обставин, які загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель».

Підтримавши в цілому необхідність змін, у НААУ відзначили, що таке формулювання доповнення є нечітким, оскільки обставини, які загрожують смерті, можуть мати тривалий характер. Тож виникатиме нерозуміння з якого саме моменту відліковувати строк. Тому адвокати запропонували більш вдале формулювання: «від дня настання обставин, які загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель». ***(https://unba.org.ua/news/10271-shist-misyaciv-vid-momentu-zagrozi-varto-utochniti-zmini-do-ck-shodo-zniklih-bezvisti.html). – 2025. – 16.05).***

Відповідальність за порушення правил охорони та використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду

Матеріал на сайті «Національна асоціація адвокатів України»

Більше штрафів – більше ризиків: адвокати оцінили зміни у сфері охорони ПЗФ

Саме лише посилення відповідальності за порушення правил охорони та використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, хоча і сприятиме збереженню природних ресурсів, водночас не усуває існуючих корупційних ризиків.

На це звернули увагу у Комітеті Національної асоціації адвокатів України з питань аграрного, земельного та довкілевого права за підсумками аналізу проєкту Закону № 11309 від 31.05.2024 про внесення змін до статті 91 Кодексу України про адміністративні правопорушення, який Верховна Рада ухвалила за основу.

Нагадаємо, сьогодні ст. 91 КУпАП передбачає штраф: для громадян – від 9 до 24 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; для посадових осіб – від 15 до 30 мінімумів. Проєктом пропонується збільшити санкції: від 500 до 1000 та від 1000 до 1500 відповідно.

У НААУ нагадали, що ст. 16 Конституції зобов'язує державу забезпечувати екологічну безпеку та підтримувати екологічну рівновагу. І посилення відповідальності має превентивний характер, що в цілому сприятиме збереженню природних ресурсів. У той же час зміни не усувають корупційних

ризиків, які проявлятимуться у зловживанні дискреційними повноваженнями контролюючих органів, уповноважених складати протоколи та накладати штрафи за правопорушення. У зв'язку із цим, вважають адвокати, доречним було б регламентувати фіксацію таких порушень та передбачити обов'язкові фото-, відеофіксацію.

Крім того, чинна редакція ст. 91 КУпАП не містить переліку дій, які мають ознаки правопорушень, та ступінь шкоди, за яку застосовується відповідальність. Отже існують ризики непрозорого тлумачення складу правопорушення.

Їх можна було б знизити за рахунок створення відкритого реєстру правопорушень у сфері охорони природно-заповідного фонду, посилення громадського контролю та забезпечення участі громадськості у прийнятті рішень.

В цілому ж відсутність системного підходу до впровадження змін притягнення до відповідальності у сфері охорони навколишнього природного середовища несе ризики ухилення від неї. Зокрема, формалізм у доказуванні складу правопорушення та неналежне оформлення матеріалів адміністративної справи контролюючими органами, пропуск строків притягнення до відповідальності, невизначеність меж відповідальності суб'єкта, зловживання правом на оскарження адміністративних санкцій.

Тож, хоча проєкт 11309 є важливим кроком у напрямі посилення охорони природно-заповідного фонду України, водночас, потребує запровадження додаткових механізмів належної реалізації ст. 91 КУпАП. ***(https://unba.org.ua/news/10265-bil-she-shtrafiv-bil-she-rizikiv-advokati-ocinili-zmini-u-sferi-ohoroni-pzf.html). – 2025. – 14.05).***

Запровадження інституту пріоритетного права на опікунство та піклування

Матеріал на сайті «Національна асоціація адвокатів України»

Зауваження та пропозиції Національної асоціації адвокатів України до проєкту Закону про внесення змін до Цивільного кодексу України та інших законодавчих актів України щодо запровадження інституту пріоритетного права на опікунство та піклування (реєстр. № 13215 від 25.04.2025)

За результатами здійсненого правового аналізу проєкту Закону НААУ вважає за доцільне висловити такі зауваження та пропозиції до нього. Безумовно, порушена в проєкті Закону проблема має місце в реаліях сьогодення, позаяк проєкт має важливе значення для захисту прав та інтересів осіб, які можуть бути визнані недієздатними або обмежено дієздатними, а також для захисту дітей, позбавлених батьківського піклування. Він запроваджує механізм попереднього визначення осіб, які матимуть пріоритетне право на призначення опікунами чи піклувальниками. Такий механізм є проявом принципу приватної автономії та відповідає сучасним європейським тенденціям розвитку приватного права. Запровадження інституту «розпорядження про забезпечення опіки і піклування» дозволяє особам заздалегідь висловити свою волю щодо майбутнього опікуна або піклувальника – як для себе, так і для своїх дітей чи підопічних. Передбачено можливість зазначити не лише осіб, яких особа бажає бачити у цій ролі, але й тих, кого категорично виключає.

Разом з тим аналіз проєкту Закону свідчить про наявність окремих неточностей і потенційних неузгодженостей, що потребують усунення.

Насамперед хочеться наголосити на встановленні чіткого механізму регулювання правовідносин у встановленні опіки та піклування, адже першочергово це стосується вразливої

категорії населення. У такому чуйному питанні слід брати до уваги інтереси та бажання всіх осіб, чиї інтереси зачіпаються.

У розрізі питання «Пріоритетне право на призначення опікунами, піклувальниками» слід взяти до уваги, що вказується порядок визначення та не зрозумілий механізм повідомлення (ознайомлення) чи погодження з особою, якій надається пріоритетне право, а саме: яким чином особа має дізнаватися, чи має погоджуватися побажання осіб, які вчиняють розпорядження з особами, яких ставлять в пріоритет опікунами / піклувальниками. Адже одного розпорядження замало в разі, якщо особа не здогадувалася про покладену на неї місію і не має бажання її виконувати. Щодо бажання підопічного та волі батьків слід звернути увагу, що не останню роль у тому чи іншому рішенні приймає емоційний фон, у якому перебуває особа в ту хвилину. Враховуючи волю батьків, треба враховувати і час вчинення розпорядження, чи всі обставини мають місце в реальному часі, позаяк зі спливом часу змінюються не лише обставини та відношення до взятих на себе обов'язків, а й звички та підходи до життя людей загалом. Якщо розглядати питання в розрізі бажання підопічного, то слід врахувати те, що в різної вікової категорії осіб є свої кризи, настрої, бачення. На особливо вразливі категорії населення мають вплив не лише зовнішні обставини, а й внутрішні переконання, образи, потреби, пріоритети та побажання. І в такому випадку постає питання, чи відповідають вони їхнім справжнім потребам.

Слід конкретизувати, які інші особи можуть підписати та посвідчити розпорядження, якщо особа, що має намір його видати, за станом здоров'я або через інші непереборні обставини не може його підписати або не має можливості звернутися до нотаріуса чи консула за його посвідченням (наприклад військовослужбовець, що перебуває у військовому шпиталі).
Відносно доступу до реєстрів і зобов'язань щодо перевірки таких з боку органу опіки та піклування слід визначити чіткий механізм роботи відповідальних осіб з реєстрами та чи не стане цей механізм додатковим фінансовим тягарем для держави і часовим обмеженням для заінтересованих осіб.

Зауважимо, що у проєкті Закону встановлюються часові рамки розгляду звернень і подань у визначенні «тиждень», «місяць». Однак доцільніше було б вказувати в днях, як це передбачається процесуальними кодексами.

Щодо питання повідомлення органом опіки та піклування про звільнення особи від повноважень опікуна або піклувальника нотаріуса, консульську установу, які посвідчували розпорядження, то слід прописати чіткий механізм такого повідомлення чи надати можливість внесення таких даних у відповідний реєстр, що буде відображатися у відповідних установах. Разом з тим визначити часові проміжки таких дій.

Проєкт Закону не передбачає алгоритму дій одного з батьків щодо узгодження змісту розпорядження та/або необхідності повідомлення іншого про видання такого розпорядження у випадку, коли батьки дитини проживають окремо. Адже неузгодженість дій батьків дитини може призвести до конфлікту та можливого порушення принципу найкращих інтересів дитини.

Проєкт Закону виключає можливість видання одноособового розпорядження батьків щодо дитини, також є доцільним доповнення проєкту Закону нормою щодо порядку вирішення спорів між батьками в разі, коли вони не змогли досягти згоди щодо змісту розпорядження. Проєкт Закону не містить механізму вирішення конфліктів між розпорядженнями, що можуть бути складені різними особами – наприклад, батьками, опікунами чи самою особою. Відсутність чіткої ієрархії таких розпоряджень може призвести до колізій при їх реалізації. Також проєкт Закону надає суду право відступити від волі особи, викладеної у розпорядженні, якщо це не відповідає найкращим інтересам підопічного. Доцільно встановити процесуальні гарантії, які б забезпечували належну перевірку обґрунтованості такого рішення.

Крім того, хочемо звернути увагу, що частина третя ст. 244 СК України після змін може суперечити ст. 212 СК України, яка встановлює чіткий перелік осіб, які не можуть бути опікунами

/ піклувальниками. Змінений текст фактично дозволяє за згодою суду та дитини призначити таку особу опікуном, а це створює колізію з нормою прямої заборони.

Аналогічна колізія може виникнути і при внесенні змін до ст. 300 ЦПК України, що може призвести до того, що суд отримує повноваження призначати опікуна особі, навіть якщо вона виключена з переліку у розпорядженні, що зі свого боку суперечить презумпції автономії волі особи.

Зважаючи на викладене, НААУ вважає, що проєкт Закону має право на життя та підтримує його за умови врахування висловлених пропозицій. Без такого врахування прийняття проєкту Закону може призвести до плутанини в його використанні, і, як результат, права та законні інтереси вразливої верстви населення будуть під загрозою.

Усунувши прогалини, запровадження цього інституту сприятиме розвитку правової передбачуваності, зміцненню прав осіб, які потребують захисту, і зменшенню кількості судових спорів у відповідних категоріях справ. ***(https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/%D0%9F%D0%BE%D0%B7%D0%B8%D1%86%D1%96%D1%8F%2013215.pdf). – 2025. – 28.05).***

ЕКОНОМІЧНА ТА ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА

Залучення інвестицій в інфраструктуру морських портів

Матеріал на сайті «Юридична Газета online»

Про автора: Дмитро Колодяжний, адвокат «АНК, ЮФ», керівник інфраструктурної практики

Приватизація vs концесія: як законопроєкти № 12230 та № 7508 вплинуть на інвестиції в портову інфраструктуру

Одним із ключових елементів у межах майбутнього післявоєнного економічного відновлення України має стати залучення інвестицій в інфраструктуру морських портів. Розглядаючи можливі варіанти для такого інвестування, потрібно враховувати бекграунд розвитку портового сектору.

На сьогодні значна частина перевантажувальних терміналів у портах Миколаєва, Одеси та Чорноморська оперується міжнародними холдингами та розташована на території відкритих складських майданчиків державної власності, що перебувають в оренді у вказаних холдингів. У переважній більшості випадків зазначені складські майданчики в їхньому первісному вигляді – це відкрита територія з бетонним покриттям. Всі ж інші складові портових терміналів в їхньому сучасному вигляді, за допомогою яких безпосередньо здійснюється перевантаження вантажів, були створені орендарями повністю за рахунок власних інвестицій на десятки та сотні мільйонів доларів США. Отже, сьогодні на вказаних портових терміналах дуже тісно переплетені об’єкти державної власності й приватні інвестиції.

Загальновідомо, що інструмент оренди державного майна – вкрай недосконалий правовий механізм для залучення інвестицій у державну інфраструктуру й історично застосовувався у портовому секторі лише через відсутність інших інструментів для інвестування.

Тому подальший розвиток зазначених портових терміналів можливий за одним із сценаріїв: або шляхом приватизації відкритих складських майданчиків їхніми орендарями, або шляхом трансформації з оренди на концесію.

З огляду на зазначене доцільно звернути увагу на два законопроєкти, які перебувають на розгляді в Парламенті.

Законопроєкт № 12230 у січні 2025 року був прийнятий за основу у першому читанні із подальшим доопрацюванням. Цей законопроєкт пропонує радикально змінити правила гри

щодо приватизації об'єктів, які перебувають в оренді, а саме – передбачає повне позбавлення орендарів, які здійснили поліпшення орендованого ними майна на суму 25 % від вартості об'єкта оренди або більше, права на позаконкурсний викуп такого майна.

Якщо говорити про портову галузь, положення вказаного законопроєкту, очевидно, є несправедливими і не будуть сприяти подальшому ефективному розвитку цієї галузі. Так, приймаючи рішення про вкладання масштабних інвестицій у розвиток портових потужностей, розташованих на орендованих державних складських майданчиках, зазначені вище міжнародні холдинги базувалися на тих правах і гарантіях, якими вони наділялися за законодавством, що діяло на той момент, зокрема на наявності у них права позаконкурсної приватизації поліпшених ними об'єктів оренди (із зарахуванням розміру вкладених інвестицій у рахунок ціни викупу). Тобто скасування такого права свідчило б про порушення базових гарантій захисту інвестиційної діяльності, передбачених як національним законодавством, так і міжнародним правом. Отже, прийняття законопроєкту № 12230 не дозволить запустити масштабні приватизаційні процеси в українських морських портах, а призведе до виникнення численних судових спорів між наявними інвесторами та державою. Це зі свого боку не сприятиме покращенню інвестиційного іміджу України.

Задля уникнення описаного негативного сценарію законопроєкт № 12230 потребує значного доопрацювання, в межах якого повинен бути знайдений справедливий баланс між державними інтересами та інтересами інвесторів (наприклад, шляхом запровадження спеціальних правил приватизації, які поширюватимуться виключно на об'єкти портової інфраструктури).

Законопроєкт № 7508 був прийнятий за основу у першому читанні у жовтні 2022 року.

У липні 2024-го на сайті Парламенту була опублікована порівняльна таблиця до другого читання, яка, серед іншого, пропонує внести зміни до поточної редакції Закону України «Про концесію» в частині врегулювання процедури переходу з оренди на концесійні договори. Сам механізм трансформації оренди у концесію був закладений у поточну редакцію Закону України «Про концесію», прийняту у 2019 році. Такий механізм передусім призначений для залучення інвестування саме в інфраструктуру морських портів як можливої альтернативи до приватизації такої інфраструктури, з урахуванням специфіки розвитку портової галузі.

Однак чинні положення Закону України «Про концесію», які регулюють процедуру переходу з оренди на концесію, містять низку недоліків, що унеможливлюють практичне застосування вказаної процедури у портовій галузі. У результаті станом на сьогодні жодного успішного прикладу трансформації з оренди на концесію в морських портах поки що не відбулося.

Редакція законопроєкту № 7508, підготовлена до другого читання, покликана усунути недоліки поточної процедури трансформації з оренди на концесію та запровадити прозорий і практично дієвий алгоритм дій в межах такої трансформації. Вказані положення цього законопроєкту в разі їх прийняття матимуть позитивний вплив на розвиток портової галузі, зокрема сприятимуть покращенню її інвестиційної привабливості. ***(https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/privatizaciya-vs-koncesiya-yak-zakonoproekti-12230-ta--7508-vplinut-na-investiciyi-v-portovu-infrast.html). -2025. – 06.05).***

Створення централізованого реєстру банківських рахунків та індивідуальних банківських сейфів фізичних осіб

Матеріал на сайті «Закон і Бізнес»
Про автора: Віталій Чаюн, адвокат АО «Barristers»

Реєстр рахунків та сейфів: ризики для захисту банківської таємниці та потенціал для кримінального переслідування

Уряд схвалив законопроєкт (№ 13233), який передбачає створення централізованого реєстру банківських рахунків та індивідуальних банківських сейфів фізичних осіб. Розглянемо його ключові положення, причини розробки, можливості, які він відкриває для правоохоронних органів, потенційні загрози зловживань та способи їхнього зменшення.

Ключові нововведення законопроєкту

Цей документ є частиною ширшої стратегії приведення українського законодавства у відповідність до стандартів ЄС, зокрема для приєднання до Єдиної зони платежів у євро (SEPA).

Реєстр, який адмініструватиме Державна податкова служба, обіцяє стати потужним інструментом для правоохоронних органів у боротьбі з фінансовими злочинами, такими як відмивання грошей, ухилення від сплати податків та корупція. Водночас законопроєкт викликає занепокоєння щодо потенційного порушення банківської таємниці та ризиків зловживань з боку правоохоронців.

Законопроєкт № 13233 вносить зміни до низки законодавчих актів, зокрема до законів «Про банки і банківську діяльність» та «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Основні нововведення включають:

Створення реєстру рахунків та банківських сейфів:

реєстр міститиме інформацію про всі банківські рахунки, електронні гаманці та договори на індивідуальні банківські сейфи фізичних осіб;

ДПС виступає як держатель і адміністратор реєстру, отримуючи дані від НБУ, банків, небанківських надавачів платіжних послуг та емітентів електронних грошей;

реєстр включатиме дані про відкриття та закриття рахунків і сейфів, але не міститиме інформації про транзакції, залишки на рахунках чи вміст сейфів.

Реєстр кінцевих бенефіціарних власників (КБВ):

створюється окремий реєстр для обліку КБВ трастів та подібних правових утворень, також під управлінням ДПС.

Нові обов'язки для суб'єктів первинного фінансового моніторингу (СПФМ):

СПФМ, зокрема банки, повинні повідомляти ДПС про розбіжності в даних про КБВ;

розширено перелік СПФМ, додавши суб'єктів, що працюють із культурними цінностями через вільні порти, та довірчих власників трастів, які є резидентами України.

Захист викривачів:

Законопроєкт передбачає правовий захист для осіб, які повідомляють про підозрілі фінансові операції, включаючи безоплатну правову допомогу та конфіденційність.

Посилення нагляду та санкцій:

вводяться суворіші санкції за невиконання вимог фінансового моніторингу, що відповідають стандартам FATF та директивам ЄС.

Можливості для правоохоронних органів

Наразі доступ до банківської таємниці надається лише за:

письмовим запитом або дозволом клієнта;

рішенням суду;

запитами певних державних органів (прокуратура, СБУ, НАБУ, БЕБ, НАЗК, ДПС тощо), але ці запити мають бути обґрунтованими, стосуватися конкретних осіб чи операцій і відповідати меті запиту.

Запровадження реєстру рахунків та банківських сейфів значно розширює можливості правоохоронних органів у притягненні осіб до кримінальної відповідальності. Доступ до нього матимуть:

Державна податкова служба (ДПС) – для виконання податкових функцій;

Центральний орган виконавчої влади з питань протидії відмиванню грошей (Держфінмоніторинг) – для виявлення підозрілих операцій;

Національне агентство з питань виявлення, розшуку та управління активами (АРМА) – для управління активами, отриманими від злочинів;

Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) – для розслідування корупційних злочинів;

Бюро економічної безпеки (БЕБ) – для боротьби з економічними правопорушеннями;

Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) – для перевірки декларацій посадовців;

органи державної виконавчої служби та приватні виконавці – для примусового стягнення активів.

Ці органи зможуть отримувати інформацію через спеціальний доступ або електронну взаємодію між реєстрами (без необхідності отримання судового рішення та підготовки мотивованих запитів), що значно спростить та прискорить їхню роботу.

Спрощення пошуку активів для арешту та конфіскації

Одна з найбільших перешкод у розслідуванні фінансових злочинів – складність виявлення активів, які можна арештувати чи конфіскувати. Правопорушники часто приховують кошти, розподіляючи їх між різними рахунками, використовуючи підставних осіб або зберігаючи цінності в сейфах. Реєстр усуває цю проблему, надаючи правоохоронцям повну картину фінансових активів підозрюваного.

Приклад. Уявімо корупційну справу, де НАБУ розслідує діяльність високопосадовця, який отримав хабар. Раніше детективам доводилося надсилати запити до десятків банків, що могло тривати тижні. Реєстр дозволить за лічені години отримати перелік усіх рахунків і сейфів, що належать підозрюваному, та оперативно накласти арешт (провести обшуки).

Полегшення розслідування фінансових злочинів

Фінансові злочини, такі як відмивання грошей, шахрайство чи ухилення від податків, потребують аналізу складних фінансових схем. Реєстр спрощує цей процес, надаючи доступ до інформації про фінансові інструменти підозрюваних. Так, Реєстр дозволяє:

відстежувати фінансові потоки: правоохоронці можуть визначити, які рахунки пов'язані з підозрюваним, навіть якщо вони оформлені на інших осіб;

виявляти підозрілі активи: Держфінмоніторинг може аналізувати дані для виявлення нетипової фінансової поведінки;

встановлювати кінцевих бенефіціарів: Реєстр КБВ допоможе ідентифікувати реальних власників трастів чи компаній.

Приклад. Розглянемо справу про наркоторгівлю, де злочинна група використовує десятки рахунків для переказу коштів через фіктивні компанії. Раніше правоохоронці могли місяцями перевіряти кожен банк, даючи злочинцям час знищити докази. Реєстр дозволить швидко отримати перелік усіх рахунків, пов'язаних із групою, та довести їхній зв'язок зі злочинними доходами.

Посилення боротьби з корупцією

Корупційні злочини часто пов'язані з приховуванням незаконно отриманих активів. Реєстр стане ключовим інструментом для НАБУ та НАЗК, дозволяючи:

перевіряти декларації чиновників: порівняння даних із реєстру з деклараціями допоможе виявити невідповідності;

виявляти необґрунтовані активи: якщо чиновник має рахунки чи сейфи, які не відповідають його доходам, це стане підставою для розслідування;

запобігати виведенню коштів: швидкий доступ до інформації унеможливить переведення корупційних доходів за кордон після початку слідства.

Міжнародна співпраця

Реєстр відповідає стандартам FATF і полегшує співпрацю з іноземними правоохоронними органами. Наприклад, дані з реєстру можуть допомогти відстежувати транскордонні операції, що сприятиме розслідуванню міжнародних злочинів.

Переваги для кримінальної відповідальності

Скорочення часу розслідування: процес збору інформації скоротиться з місяців до годин.

Збільшення успішних справ: повнота даних підвищить шанси довести злочин у суді.

Запобігання уникненню покарання: швидке реагування не дозволить злочинцям вивести активи чи знищити докази.

Потенціал для зловживань

Незважаючи на очевидні переваги, надання широкого доступу до реєстру численним державним органам створює значні ризики зловживань, особливо в контексті приватності громадян та потенційної корупції.

Неправомірне стеження: прямий доступ до реєстру без необхідності отримання судового рішення дозволяє правоохоронцям моніторити фінансову діяльність громадян без належного обґрунтування. Наприклад, БЕБ чи НАБУ можуть перевіряти рахунки особи лише на основі припущень, що може порушувати статтю 8 Європейської конвенції з прав людини, яка гарантує право на приватність.

Політичне переслідування: у країнах із нестабільними демократичними інститутами доступ до фінансової інформації може використовуватися для переслідування політичних опонентів, активістів чи бізнесменів. Реєстр може стати інструментом для пошуку «компромату» або створення штучних підстав для кримінальних справ.

Корупція та зловживання: чиновники чи правоохоронці з доступом до реєстру можуть використовувати інформацію для особистої вигоди, наприклад, для вимагання хабарів чи шантажу. В Україні, де корупція залишається проблемою, це реальна загроза.

Р*изики безпеки даних:* централізація чутливих фінансових даних робить реєстр привабливою мішенню для кібератак. У разі витоку інформації тисячі громадян можуть стати жертвами шахрайства чи крадіжки особистих даних.

Підвищення податкового тиску: Реєстр дозволить ДПС виявляти «забуті» чи незадекларовані рахунки, що може призвести до масових перевірок громадян, особливо фізичних осіб-підприємців (ФОП), які використовують особисті рахунки для бізнесу.

Ці ризики підкреслюють необхідність чітких механізмів контролю та захисту даних, щоб запобігти зловживанням.

Зменшення ризиків

Для забезпечення належного використання реєстру та захисту прав громадян необхідно впровадити такі заходи:

Суворі контрольні заходи доступу:

впровадити двофакторну аутентифікацію та обмежити доступ до реєстру лише для уповноважених осіб із чітко визначеними повноваженнями;

вимагати обґрунтування кожного запиту на доступ, наприклад, наявність офіційного розслідування.

Журнали аудиту:

вести детальний облік усіх доступів до реєстру, включаючи інформацію про користувача, час і мету доступу. Ці журнали повинні регулярно перевірятися незалежним органом.

Незалежний нагляд:

створити незалежну наглядову раду, до якої входитимуть представники громадянського суспільства, для моніторингу використання реєстру та розслідування скарг.

Захист даних:

використовувати сучасні технології шифрування та регулярно проводити тести на кібербезпеку для захисту реєстру від атак;

обмежити обсяг даних, що зберігаються, до мінімально необхідного.

Прозорість для громадян:

надавати громадянам можливість отримувати повідомлення про доступ до їхніх даних у реєстрі та оскаржувати неправомірні дії;

забезпечити безкоштовний доступ до витягів із реєстру для власників рахунків.

Юридична відповідальність:

ввести суворі санкції, включаючи кримінальну відповідальність, за неправомірне використання даних із реєстру;

забезпечити швидкі та доступні механізми судового захисту для громадян, чиї права були порушені.

Міжнародний досвід:

вивчити практики ЄС, де доступ правоохоронців до централізованих реєстрів банківських рахунків регулюється чіткими правилами. Наприклад, у ЄС доступ надається лише визначеним компетентним органам для розслідування серйозних злочинів, таких як тероризм чи організована злочинність, із суворим контролем.

Ці заходи допоможуть збалансувати потребу в ефективних правоохоронних інструментах із захистом прав громадян.

Висновок

Законопроєкт № 13233 є важливим кроком до виконання міжнародних зобов'язань України, зокрема для приєднання до SEPA та посилення боротьби з фінансовими злочинами. Реєстр рахунків та банківських сейфів значно полегшить роботу правоохоронних органів, дозволяючи швидше знаходити активи, розслідувати злочини та виявляти корупцію. Однак широкий доступ до чутливих даних без належних захисних механізмів створює ризики зловживань, від неправомірного стеження до політичного переслідування та кібератак.

Для успішної реалізації законопроєкту необхідно впровадити суворі заходи захисту даних, незалежний нагляд і прозорі процедури доступу. Лише так Україна зможе досягти балансу між безпекою та приватністю, зміцнюючи довіру громадян до держави та її інституцій. ***(https://zib.com.ua/ua/166962-reestr_rahunkiv_ta_seyfiv_riziki_dlya_zahistu_bankivskoi_tae.html). – 2025. – 13.05).***

Зміни щодо діяльності податкової та митної служб України

Матеріал на сайті «Економічна правда»

Про автора: Юлія Чумак, керівниця адвокаційного напряму Української ради бізнесу

Як зробити податкову та митну служби ефективними

Підприємці скаржаться на податкові та митні органи як на найбільш корумповані. Як це виправити?

Недавні опитування BRDO, НАЗК та NDI засвідчили, що податкова та митна служби посідають найвищі місця серед державних органів, які створюють проблеми для бізнесу, і мають

найвищі корупційні вразливості. Значний рівень корупції в ДПС та ДМС зумовлений низкою взаємопов'язаних факторів.

Складні та непрозорі процедури. Дискреційне законодавство, заплутані правила, велика кількість документів і тривалість процесів створюють умови для зловживань та вимагання винагороди за пришвидшення чи спрощення процедур.

Недостатня прозорість та підзвітність. Відсутність належного контролю з боку громадськості, невизначеність показників ефективності та слабкі механізми внутрішнього аудиту призводять до безкарності за корупційні дії.

Низькі зарплати. Недостатній рівень оплати праці державних службовців часто спонукає їх до пошуку додаткових джерел доходу, включаючи корупційні схеми.

Час для повного перезавантаження податкової та митної служб давно настав. Якісні законопроєкти про перезавантаження ДПС та ДМС комісіями з вирішальним голосом міжнародних експертів і встановлення гідних зарплат працівникам кілька років тому зареєстровані у Верховній Раді. Законопроєкт про митну службу вже ухвалений, законопроєкт про податкову службу чекає на розгляд парламенту.

Показники ефективності ДПС та ДМС

Крім повного перезавантаження цих органів, потрібно також встановити для них дороговкази, куди вони мають рухатися у своїй роботі, що саме робити.

Теперішній спосіб визначення ефективності роботи податківців – вимірювання обсягів коштів, що надійшли в бюджет, – непродуктивний. Він не відповідає сучасній практиці й методології податкових органів у розвинених країнах світу. Механізму вимірювання ефективності митних органів законодавство не передбачає. Доцільність такої процедури залежить від волі керівництва служби.

У грудні 2024 року народні депутати зареєстрували законопроєкти, які запроваджують якісні KPI (Key Performance Indicators) для податкової та митної служб (№ 12359 та № 12360 відповідно). Згідно з ними, оцінка буде проводитися на підставі базових KPI, визначених законопроєктами, та показників, визначених Мінфіном. За результатами оцінки ДПС та ДМС звітуватимуть на своїх сайтах.

Що передбачає законопроєкт для податкової

Законопроєкт № 12359 впроваджує систему ключових показників ефективності (KPI) для оцінки роботи Державної податкової служби (ДПС).

Ключова новація – офіційне визначення терміну «податковий розрив» (tax gap) – різниці між потенційними та фактичними податковими надходженнями. Його щорічний розрахунок та публікація мають значно підвищити прозорість системи. Також пропонується закріпити KPI як інструмент оцінки ефективності податкової.

Показники поділятимуться на стратегічні – з довгостроковим горизонтом, та операційні – щорічні, для оцінки поточної діяльності. Основні напрями KPI – ефективне управління податковими ризиками (комплаєнс-ризиками), ефективність вирішення податкових спорів, якість сервісу для платників податків, надання інформаційно-довідкових послуг, прозорість і підзвітність діяльності ДПС.

Запровадження KPI покликане зробити роботу податкової більш прозорою, орієнтованою на результат і зрозумілою для бізнесу та суспільства.

Що передбачає законопроєкт для митниці

Законопроєкт № 12360 відкриває нову сторінку в підходах до оцінки ефективності роботи митниці. У центрі змін – впровадження системи ключових показників ефективності (KPI), які дозволять не лише краще контролювати діяльність митних органів, а й зробити їх більш прозорими та орієнтованими на результат.

Передбачається дворівнева система оцінювання. Перший рівень – внутрішній аудит, який проводитиме сама служба за показниками, визначеними Мінфіном. Другий рівень – зовнішнє

оцінювання за участю незалежних експертів, яких Кабінет міністрів залучатиме за рекомендаціями міжнародних організацій.

У формуванні KPI Мінфіну радять орієнтуватися на практики Всесвітньої митної організації (WCO), яка розробила універсальну систему оцінки ефективності митниць (WCO Performance Measurement Mechanism).

Серед ключових напрямів, які оцінюватимуться в межах внутрішнього моніторингу, – сприяння зовнішній торгівлі, адміністрування митних платежів, захист суспільства від загроз (протидія контрабанді наркотиків і зброї, охорона здоров'я і довкілля), організаційна спроможність митниці, зокрема в управлінні державною власністю.

Таким чином, законопроєкт № 12360 ставить за мету не лише вимірювання ефективності митниці, а й створення системи, що стимулюватиме розвиток, відкритість і відповідальність митних структур у стратегічно важливих напрямках.

Що пропонують бізнес та експерти

Підвищення прозорості та підзвітності фіскальних органів має сприяти і зростанню довіри бізнесу до державних інституцій. Бізнес-асоціації погодили спільну позицію щодо законопроєктів: визначили їх як важливі для економіки та побудови сприятливого бізнес-середовища. У той же час вони наголошують на кількох моментах, які потрібно врахувати при розгляді законопроєкту в другому читанні.

Уникнення конфлікту інтересів. Орган, відповідальний за виконання показників (Мінфін), не повинен їх встановлювати. Для встановлення KPI та об'єктивної їх оцінки необхідно долучити незалежних оцінювачів та фахівців Мінекономіки.

Оцінювання та оприлюднення результатів. KPI мають бути змістовними, з оцінюванням на постійній основі на засадах прозорості та публічності за розробленими та оприлюдненими методиками таких показників на підставі доступних джерел інформації про діяльність державного органу.

Урахування міжнародного досвіду. У сфері оцінки фіскальних органів слід застосовувати найкращі міжнародні практики, зокрема рекомендації МВФ, ОЕСР, ЕК, СБ, ВМО. Серед KPI для митниці не має бути «виконання плану», бо це надто залежить від курсу національної валюти та інших факторів. Цей показник доцільно замінити на обсяги та динаміку «податкових розривів», які рахуватимуться на основі невідповідностей у «дзеркальній» статистиці між країнами.

Ініціатива щодо запровадження ключових показників ефективності для податкових та митних органів є важливим кроком до підвищення якості державного управління та покращення бізнес-клімату в країні. Однак для успішної реалізації цих змін необхідно врахувати зауваження експертів, забезпечити прозорість та ефективність процесу оцінки. Разом з перезавантаженням ДПС та ДПС ці показники створюють комплекс заходів, необхідних для побудови якісних служб. ***(https://epravda.com.ua/power/yak-zrobiti-podatkovu-ta-mitnu-sluzhbi-efektivnimi-806672/). – 2025. – 15.05).***

Оподаткування доходів з цифрових платформ

Матеріал на сайті «Європейська Бізнес Асоціація»

У Верховній Раді зареєстровано законопроєкт № 13232 про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо впровадження міжнародного автоматичного обміну інформацією про доходи, отримані через цифрові платформи. Раніше ця ініціатива отримала схвалення Уряду.

Європейська Бізнес Асоціація мала можливість працювати з Міністерством фінансів України у процесі підготовки цього законопроєкту та підтримує його загальну концепцію. Адже законопроєкт має на меті гармонізувати національне податкове законодавство з європейськими стандартами, зокрема з Директивою DAC7 та правилами OECP щодо звітності операторів цифрових платформ.

Асоціація вдячна за часткове врахування пропозицій бізнесу щодо спрощеного адміністрування діяльності осіб, які протягом звітного року здійснили **не більше трьох операцій** на суму, що **не перевищує 2 000 євро** в гривневому еквіваленті. Це відповідає європейській практиці, зокрема положенням Директиви DAC7.

Водночас, враховуючи значний вплив запропонованих змін в оподаткуванні на бізнес-середовище, експерти Асоціації звертають увагу на аспекти, які все ще потребують доопрацювання.

Регулювання сплати податків та звітування про транзакції

На думку експертів Асоціації, важливо закріпити **вимогу про моніторинг та звітування за всі операції, включаючи готівкові**, щоб забезпечити рівні та справедливі умови оподаткування для всіх учасників ринку, мінімізувати податкові прогалини та запобігти ухиленню від сплати податків.

До того ж, бізнес пропонує **відтермінувати застосування штрафних санкцій** за подання недостовірної або помилкової звітної інформації **на строк на 1 рік** з дати набрання чинності відповідним законом. Це сприятиме налагодженню ефективної взаємодії між підзвітними операторами платформи та податковими органами, а також зменшить фінансове та адміністративне навантаження на таких операторів на початковому етапі впровадження системи звітування.

Статус самозайнятих осіб та підприємств, що організовують їхню діяльність

Експерти Асоціації вважають за необхідне чітко **визначити у законодавстві особливий статус фізичних осіб, які здійснюють діяльність через оператора платформи** без реєстрації підприємницької діяльності, щоб забезпечити правову визначеність та уникнути ризику перекваліфікації таких осіб у найманих працівників.

Щоб уникнути труднощів з реєстрацією спеціального статусу платника податків для фізичних осіб та питанням розкриття банківської таємниці, пропонуємо або **відкрити спеціальні рахунки у банках України, або зробити таку реєстрацію доступною через державний сервіс Дія.**

Бізнес переконаний, що впровадження згаданих змін сприятиме підвищенню податкової прозорості суб'єктів цифрової економіки. Розширення звітності та запровадження обов'язкового податкового контролю дозволить усунути прогалини в ухиленні від сплати податків, особливо щодо готівкових операцій, що є спільним інтересом прозорого бізнесу в Україні. Запровадження чіткої моделі оподаткування мінімізує ризики неоднозначного трактування податкових зобов'язань, а також забезпечить передбачуваність для бізнесу та держави.

Асоціація наголошує, що посилення механізмів контролю за цифровими платформами та запровадження автоматичного обміну податковими даними має сприяти справедливому конкурентному середовищу та створювати умови для розвитку відповідального бізнесу.

Європейська Бізнес Асоціація сподівається на врахування пропозицій, наданих бізнес-спільнотою, при доопрацюванню законопроєкту та відкрита до співпраці задля вдосконалення податкового адміністрування. ***(https://eba.com.ua/eba-pidtrymuye-initsiatyvu-opodatkuvannya-dohodiv-z-tsyfrovyh-platform-ale-prosyt-doopratsyuvannya/). – 2025. – 13.05).***

Уточнення щодо впливу боргів за аліментами на поділ майна подружжя у судовому порядку

Матеріал на сайті «Національна асоціація адвокатів України»

Уточнення щодо впливу боргів за аліментами на поділ майна є зайвим, – НААУ

Ухилення від виконання прямих батьківських обов'язків з утримання дитини, а саме наявність заборгованості за аліментами, є підставою для відступлення від засад рівності часток подружжя відповідно до Сімейного кодексу.

Такий висновок Верховного Суду, сформований у справі № 206/4992/21, пропонується закріпити на законодавчому рівні. Відповідний проєкт Закону № 13049 від 27.02.2025 «Про внесення змін до статті 70 Сімейного кодексу України щодо уточнення обставин, які дають підстави для відступлення від засад рівності часток подружжя при поділі майна у судовому порядку» надійшов до Національної асоціації адвокатів України від Комітету ВР з питань гуманітарної та інформаційної політики.

За загальним правилом, У разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором.

Водночас, при вирішенні спору суд може відступити від нього, зокрема, якщо один із подружжя ухилявся від участі в утриманні дітей. Проєктом пропонується конкретизувати, що однією з форм ухилення є наявність заборгованості зі сплати аліментів.

Крім цього, за правилами СК суд може збільшити частку майна дружини, якщо з нею, ним проживають діти, а також непрацездатні повнолітні син, дочка, за умови, що розмір аліментів, які вони одержують, недостатній для забезпечення їхнього фізичного, духовного розвитку та лікування. Додатковою обставиною для збільшення частки майна може також стати наявність заборгованості зі сплати аліментів.

У Комітеті НААУ з питань сімейного права зауважили, що відповідно до норм глави 15 Сімейного кодексу утримання дітей – це матеріальний обов'язок батьків, що зокрема реалізується у спосіб:

- сплати аліментів – щомісячних платежів;
- додаткових витрат – одноразових платежів, що компенсують витрати на дитину, пов'язані з навчанням, лікуванням тощо.

Тобто «утримання дитини» є широким поняттям, яке включає в себе, у тому числі, і аліменти. Запропоновані проєктом зміни видається дублюванням одного і того самого поняття, що не впливає на суть норми та механізм її практичної реалізації, не впливають на правову визначеність норми та регульованих нею правовідносин.

Також адвокати звернули увагу на дискрецію суду в питаннях вирішення спорів такого характеру та відсутність усталеної судової практики. Констатації судом лише факту, що у співвласника майна є заборгованість зі сплати аліментів, недостатньо для прийняття законного, обґрунтованого рішення. Врахуванню також підлягають причини заборгованості, наявність вини платника аліментів у виникненні заборгованості, добросовісність стягувача аліментів тощо.

Судова практика вирішення спорів з відступом від принципу рівності часток подружжя в спільній сумісній власності демонструє множинність важливих чинників для цього, окрім наявності боргу зі сплати аліментів.

Як приклади відмінних підходів у НААУ навели та проаналізували постанови ВС від 26.02.2024 у справі № 754/16992/15-ц, від 16.12.2019 у справі № 308/4390/18, від 15.11.2023 у справі № 521/11825/20, від 23.05.2018 у справі № 350/1697/14-ц.

З огляду на вищезазначене, адвокати вважають, що чинна редакція ст. 70 СК в достатній мірі регулює відносини, а запропоновані зміни не є необхідними. ***(https://unba.org.ua/news/10230-utochnennya-shodo-vplivu-borgiv-za-alimentami-na-podil-majna-e-zajvim-naau.html). – 2025. – 01.05).***

ДОСЛІДНИЦЬКА СЛУЖБА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА БІБЛІОТЕКА НБУВ

ЗАКОНОДАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ: ГРОМАДСЬКЕ ОБГОВОРЕННЯ

/ моніторинг інформаційного поля /

№ 5 (травень 2025)

Укладачі:
Н. Іванова (відповідальна за випуск),
О. Гаранін, О. Каращук, С. Юхно.
Адреса редакції: НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна.